

πούν ἀξίας, αἱ ὅποιαι δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν ὑπόκειμενήν αὐθαιρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ᾽ εἶναι ἀντικείμενικαί. Τὸ ἔγω κατακτᾶς αὐτάς, προσοικειοῦται αὐτάς διὰ τῆς ἐλευθέρας ἀναγνωρίσεως αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ὑποταγῆς του εἰς αὐτάς. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εὑρύνεται εἰς μακρόκοσμον. "Ολη ἡ ἀνθρωπίνη δρᾶσις κατατείνει εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἀξιῶν καὶ ἡ ὅλη κίνησις τοῦ σύμπαντος κατευθύνεται πρὸς μίαν διαρκῆ καὶ ἀδιάκοπην προσέγγισιν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρὰ τὰς ὑποτροπὰς καὶ παρὰ τὰς ἀντιξοότητας, τὰς ὅποιας προβάλλει ἐναντίον τῆς κινήσεως ταύτης τὸ ἄλογον στοιχεῖον τῆς πραγματικότητος.

* * *

* * * Αντίδρασιν κατὰ τῶν ρευμάτων ἔκεινων τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνος σημαίνει καὶ ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα φιλοσοφία τῆς ζωῆς γνωστὴ κίνησις τῶν χρόνων μας, ἡ ὅποια ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπιζητεῖ τὴν ἔρμηνεαν, τὴν σύλληψιν τοῦ νοήματος τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου. Ἡ φιλοσοφία αὕτη, ἡ ὅποια δεικνύει ὅσον οὐδὲν ἄλλο τὴν νεωτέραν στροφὴν πρὸς τὸ μὴ δεκτικὸν λόγου καὶ ἀποτελεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς φιλοσοφίας φαινόμενον παράλληλον πρὸς τὸν ἐξπρεσσιονισμὸν τῆς τέχνης, ἀφορμάται ἀπὸ τὴν ζωὴν καθόλου, τῆς ὅποιας τὰ φαινόμενα, βιολογικά καὶ πνευματικά, ἐκδέχεται ως ἐνιαίαν ὀργανικὴν δλότητα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπιστήμη κατ' ἐξοχὴν τῆς ροπῆς ταύτης εἶναι ἡ βιολογία, ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὅποια ἐρευνᾷ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ως ψυχοφυσικάς ἐνότητας. Ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν προϊόν τῶν χρόνων μας. Ἀριθμεῖ πολλοὺς προδρόμους. Ἡδη οἱ ρωμαντικοὶ κηρύττουν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ τῆς Διαφωτίσεως καὶ ὑψώνουν τὴν ζωὴν εἰς κεντρικὴν ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας των. Ὁ Schelling εἰσηγεῖται τὴν ἴδεαν τῆς διαισθήσεως, τῆς αἰσθητικῆς συμπαθείας καὶ πρεσβεύει τὴν ἡρακλείτειον ροήν, τὸν δυναμισμόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν στατικὴν ἀντίληψιν τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ὁ Schopenhauer ἐκθρονίζει τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν θέσιν του τοποθετεῖ τὴν βούλησιν. Ὁ Nietzsche περιφρονεῖ τὸν λό-

γον καὶ ἄμα διδάσκει τὴν ἀέναον ροήν, δύποτε δὲ Ἡράκλειτος. Ἀλλὰ καὶ δὲ Dilthey προπαρασκευάζει τὴν ἐμφάνισιν τῆς φιλοσοφίας ταύτης διὰ τῆς ἐννοίας τῆς ἐρμηνείας ὡς ἀντιθέσεως πρὸς τὴν αἰτιώδη γνῶσιν καὶ διὰ τῆς μεταθέσεως τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος εἰς τὸ συναίσθημα καὶ τὸ βίωμα. Οὐ Klages διεξάγει τραχὺν ἀγῶνα κατὰ τοῦ πνεύματος καὶ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς. Ἀντινοησιαρχικαὶ ροπαὶ διακρίνουν καὶ τὸν Spengler, δὲ δόποιος ἐφαρμόζει εἰς τὴν μεταφυσικὴν τῆς ἱστορίας τὴν αἰσθητικὴν συμπάθειαν. Αὕτη μόνη εἰσάγει ἡμᾶς κατὰ τὸν Keyserling εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὅντων. Εἰς τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἀνήκει καὶ δὲ Martin Buber, δὲ Müller Freienfels, δὲ Hans Blüher. Μεγάλην ἐπίδρασιν ἔσκεισαν ἐπ' αὐτῆς αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ μεταφυσικαὶ ἴδεαι τοῦ Bergson.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς ἐμφανίζουν μεγάλας διαφορὰς πρὸς ἀλλήλους δύσον ἀφορῷ εἰς τὰς λεπτομερεῖας, ὡς λ.χ. τὰς γνωσιολογικὰς προύποθέσεις. "Εκαστος αὐτῶν σημαίνει καὶ μίαν παραλλαγὴν τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς. Ἀλλ' δύμως ἐμφανίζουν καὶ ὥρισμένα κοινὰ γνωρίσματα, τὰ δόποια διακρίνουν τὴν ροπὴν ταύτην ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην. Ταῦτα εἶναι τὰ ἐπόμενα: 'Ἡ ἡρακλείτειος ἀντίληψις περὶ τῆς ζωῆς ὡς συνεχοῦς ροῆς καὶ ἡ ἀντίθεσις ἐνταῦθα πρὸς τὸν Παρμενίδην. 'Ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν μηχανοποίησιν τοῦ κόσμου, ὡς ἔκφρασις τῆς ἀντιδράσεως, ἡ δόποια παρατηρεῖται εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς ἐπιστήμης. "Ἐπειτα ἡ ἀντινοησιαρχικὴ ροπή, ἡ βαθυτάτη συναίσθησις τῆς ἀντιθέσεως, ἡ δόποια χωρίζει τὴν ζωντανήν, σφύζουσαν, μυστηριωδῶς δρῶσαν πραγματικότητα ἀπὸ τὴν σχηματοποίησιν αὐτῆς εἰς ἐννοίας. 'Ἡ ζωὴ προηγεῖται πάσης ἐννοιοπλαστίας καὶ πάσης καθόλου νοήσεως, ἡ δόποια παραφθεῖται καὶ αὐτὸς τοῦτο νοθεύει τὴν πραγματικότητα. "Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ ὑποτίμησις τῆς ἐπιστήμης ὑπὸ τὴν συνήθη τῆς λέξεως σημασίαν, ὡς καὶ ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὸ σύστημα, πρὸς τὴν συγκρότησιν συστηματικοῦ ὅλου τῆς γνῶσεως, δὲ ἀποσπασματικὸς λοιπὸν χαρακτήρ, τὸν δόποιον ἐμφανίζουν τὰ φιλοσοφήματα τῶν φορέων τῆς κινήσεως ταύτης. Τρίτον ἡ βιολογικὴ ἐποψία, ἀπὸ τὴν δόποιαν θεωροῦν τὸν πνευματικὸν βίον καὶ κατὰ τὴν δόποιαν πάσα

γνώσις καὶ πᾶσα πρᾶξις δέον νὰ κρίνεται συμφώνως πρὸς τὸ μέτρον τῆς προαγωγῆς τῆς ζωῆς διὸ αὐτῆς. Ὁ μυστικισμός, ὁ ὄποιος συνδέεται συχνά πρὸς πανθεῖζουσαν θρησκευτικότητα καὶ κοσμοθεωρίαν. Ὁ μυστικισμὸς οὗτος σημαίνει στροφὴν ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔνδον, ἐκ τῆς ἐπιφανείας πρὸς τὸ βάθος, ἐκ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον. Διὰ τοῦτο ἡ καταφυγὴ εἰς τὸν συναισθηματικὸν καὶ βιωματικὸν κόσμον τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἐκ τῶν βαθῶν τούτων θεώρησις τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς θρησκείας. Διὰ τοῦτο ἡ προσπάθεια πρὸς ἐσωτερίκευσιν, πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ μυστικὴ θέα, τὸ μυστικὸν βίωμα, ἡ ἐνδρασίς, ἡ διαίσθησις, ἡ ἀπομάντευσις ὡς μέσον γνώσεως καὶ ὡς ὅργανον πρὸς διείσδυσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς φύσεως καὶ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν φιλοσοφικῶν, καλλιτεχνικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἑκφράσεων τῆς ζωῆς διὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ πολιτισμὸς οὗτος δὲν ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φύσιν. Τὰς ρίζας του ἔχει εἰς τὴν ζωήν, ἡ ὄποια εἶναι καὶ αὐτὴ φαινόμενον τῆς μεγάλης καὶ μυστηριώδους φύσεως. Οἱ πολιτισμοὶ ἀκολουθοῦν διὰ τοῦτο τοὺς βιολογικοὺς νόμους, οἱ ὄποιοι κυβερνοῦν τὴν ζωήν, γεννῶνται, αὔξανουν, ἀκμάζουν, γηράσκουν καὶ ἀποθνήσκουν. Οὕτω ἡ βιολογικὴ μορφὴ τῆς πραγματικότητος ἀποβαίνει μορφὴ καθόλου καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἐκ τῆς ἐκδοχῆς ἐκείνης τοῦ πολιτισμοῦ ἀκολουθεῖ ἡ ὅργανικὴ σχέσις, ἡ ὄποια ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ζωῆς ὡς μορφῆς, ὡς τρόπου τοῦ Εἶναι, καὶ τῆς ἀξίας, τοῦ ἀξιολογικοῦ κόσμου. Αὐτὴ αὕτη ἡ ζωὴ εἶναι ἡ ὑψίστη ἀξία, πᾶν δοῦλον προάγει αὐτὴν μετέχει καὶ αὐτὸν ἀξίας. Τούναντίον πᾶν δοῦλον προάγει ἐπίσχεσιν αὐτῆς, πᾶν δοῦλον παρακωλύει τὴν προαγωγήν της εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ ἀμοιρὸν τῆς ἀξίας. Ἐκ τοῦ ἀξιώματος τούτου παράγουν οἱ φιλόσοφοι τῆς ζωῆς τὰ κριτήρια τοῦ κύρους τόσον τῆς γνώσεως δύσον καὶ τῆς ἡθικῆς. Τὸ ἀξιωματικό τοῦτο ἔξεφρασε ὡμότατα ὁ Nietzsche. Εἶναι φανερὸν δοῦλον αὐτὸν αἴρεται ὑπὲρ τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς ἡ διαρχία, ἡ μεταξὺ φύσεως καὶ πολιτισμοῦ ἀντίθεσις. Διὸ αὐτὴν λέγεται τὸ παλαιότερον ρητόν : «Πάντα θεῖα ἀνθρώπινα πάντα». Τέλος, ὡς ἔξαγεται ἐκ τῶν πρὸς μικροῦ λεχθέντων, ἡ σχετικοκρα-

τία, διαχειριζόμενη των άξιων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ανακύπτει δημοσίευμα: Κατὰ ποῖον τρόπον γεννᾶται ἀπὸ τὴν βιολογικῶς μόνον νοούμενην ζωὴν, λοιπὸν ἀπὸ τὴν κενὴν νοήματος ζωὴν, διότι συμβάλλει στην οὐσίαν της ζωῆς μεστὴ νοήματος καὶ νοήματος δηλωτική; Τὸ πρόβλημα τοῦτο δὲν ὑφίσταται διὰ τοὺς φιλοσόφους τῆς ζωῆς. Διότι ταυτίζουν τὸ θεῖον πνεῦμα πρὸς τὴν καθόλου ζωὴν τοῦ σύμπαντος, ὅπως βλέπομεν ἡδη εἰς τοὺς προδρόμους τῆς σημερινῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς, τὸν Herder, τὸν Goethe κατὰ τὴν νεότητά του, τοὺς Ρωμαντικούς. Καὶ σήμερον, ὅπως τότε, δὲν διχοτομεῖται ἡ πραγματικότης εἰς κόσμον τῆς φύσεως καὶ εἰς κόσμον τοῦ πνεύματος οὕτε χωρίζονται ἀπὸ ἄλληλων διὸ ἀγεφυρώτου χάσματος. Διὰ τοῦτο ἀναζητεῖται, ὅπως ἀπὸ τὸν Φάουστ, «έκεινο ποὺ τὸ σύμπαν στὰ ἔγκατά του συγκρατεῖ» καὶ τὸ διποίον εἶναι ἡ κοινὴ πηγὴ φύσεως καὶ πνεύματος, ζωῆς καὶ ἀξίας.

Ἡ ύπερνίκησις τῆς διαρχίας ἐκείνης εἶναι διαχρονικός σκοπός, τὸν ὅποιον ἐπιδιώκει ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς. Πρὸς τοῦτο δημοσίευμα χρήζει γνωστικῶν μέσων διαφόρων ἐκείνων, τὰ διποία χρησιμοποιεῖ ἡ νόησις, ἡ ἐπιστήμη. Ἀλλὰ συγχρόνως ἀφορμάται καὶ ἀπὸ ἴδιας περὶ πολιτισμοῦ καὶ φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ ἀντιλήψεως. Οἱ πολιτισμοὶ δὲν δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ζοῦν τὴν ἴδιαν αὐτῶν ζωὴν διὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅπως ποικίλαι εἶναι αἱ μορφαὶ, τὰς διποίας προάγει καθόλου εἰς φῶς ἡ ζωὴ, οὕτω ποικίλοι εἰς μορφὰς εἶναι καὶ οἱ πολιτισμοί. Αἱ μορφαὶ αὗται συνδέονται, ὅπως αἱ μορφαὶ τῶν φυτῶν, πρὸς ὥρισμένας γεωγραφικάς, κλιματολογικάς, φυλετικάς καὶ ἄλλας συνθήκας. Γεννῶνται καὶ ἀποθνήσκουν, διαδεχόμεναι ἡ μία τὴν ἄλλην ὡς αὐτοτελεῖς, κλειστοὶ καὶ ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων πολιτιστικοὶ κύκλοι, ἢ ἀναπαραγόμεναι ὡς τι νέον διὰ τῆς διασταυρώσεως. Οἱ πολιτισμοὶ δέοντες νὰ ἐρευνῶνται καθ' ἑαυτούς, συμφώνως πρὸς τὴν ἴδεαν, τὴν διποίαν πραγματοποιεῖ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ἴδιαν ἔκάστου φυσιογνωμίαν καὶ νομοτέλειαν, διὰ τῆς διαισθητικῆς διεισδύσεως εἰς τὴν ἐντελέχειάν των. Τὸ αὐτὸ ισχύει καὶ ὡς πρὸς τὰς μεγάλας προσωπικότητας. Καὶ αὗται πρέπει νὰ θεωροῦνται ἀπό

τοῦ ίδίου αύτῶν νόμου, συμφώνως πρὸς τὴν ίδιαν αύτῶν ἐντελέχειαν, τὴν ίδιαν αύτῶν ἐσωτερικήν μορφήν. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τοιαύτης θεωρήσεως εἶναι τῶν μὲν πολιτισμῶν τὸ διαβόητον ἔργον τοῦ O. Spengler «Ο ἀφανισμὸς τῆς Δύσεως», τῶν δὲ προσωπικοτήτων τὰ ἔργα τοῦ περὶ τὸν Stefan George κύκλου, ως λ.χ. δ «Goethe» καὶ δ «Shakespeare» τοῦ Gundolf, δ «Nietzsche» τοῦ Bertram κ.ἄ.

‘Η διὰ τῆς διαισθήσεως ἅμεσος θέα τῆς ύφης τῶν πολιτισμῶν καὶ τῶν δημιουργῶν των δὲν εἶναι ἔργον οἷον δήποτε ἀνθρώπου. Χρειάζεται μακρὰ προπαρασκευὴ διὰ νὰ ἀνακτήσῃ κανεὶς τὸ πνεῦμα, τὸ ὄποιον ἔξεδιωξε ἡ νοησιαρχία, τὴν ίκανότητα τῆς μυστικῆς θέας. Εἰς τὸν κεκτημένον τὴν ίκανότητα αὐτὴν τέχνη, θρησκεία καὶ ἐπιστήμη ἐμφανίζονται ως ἐν καὶ τὸ αὐτό, πηγαὶ δλαι βαθυτέρας, ἐσωτερικῆς γνώσεως, συμπληροῦσαι ἡ μία τὴν ἄλλην. Βεβαίως ἀποτελοῦν πεδία διακεκριμένα ἄλλήλων, ἀλλ’ εἶναι μολαταῦτα ἐν καὶ τὸ αὐτό, ἐπειδὴ κατάγονται ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγὴν καὶ κατατείνουν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπόν, εἰς τὴν παροχὴν ἐκφράσεως εἰς τὸ ἑνιαῖον πνεῦμα. Οἱ φιλόσοφοι λοιπὸν τῆς ζωῆς ἔχουν ίδιαν περὶ ἐπιστήμης, τέχνης καὶ θρησκείας ἀντίληψιν, διάφορον τῆς συνήθους. ‘Ως πρὸς τὴν τέχνην ἐπανέρχονται εἰς τὴν ἐκδοχὴν τῶν ρωμαντικῶν, ὑπερβάλλοντες τὴν περὶ αὐτῆς ἀντίληψιν τοῦ Goethe καὶ τοῦ Schiller. ‘Ἐρμηνεύουν αὐτὴν ως σύλληψιν τοῦ ἐσωτάτου νοήματος τῶν ὅντων, ως ἐκφρασιν βαθυτάτης ἀληθείας. ‘Η τέχνη εἶναι δι’ αὐτοὺς κάτι παραπλήσιον πρὸς τὴν μεταφυσικήν, μορφὴ τελεσιουργοῦσα τὴν ἐπαφὴν πρὸς ἄλλον, ὑπεραισθητόν, ἀνώτερον κόσμον. Τὰς μορφὰς αὐτῆς, αἱ ὄποιαι ἐκφράζουν ἀλήθειαν καὶ νόμα, ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν συγχώνευσιν τῆς ψυχῆς τοῦ καλλιτέχνου πρὸς τὰ ἀντικείμενα. Διὰ τῆς συγχώνεύσεως ταύτης αἴρονται τὰ ὅρια μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, ὅπως κατὰ τὰ μυστικὰ βιώματα. ‘Η τέχνη εἶναι λοιπὸν ἐνόρασις καὶ ἀποκάλυψις. ‘Υπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τοιαύτης περὶ τέχνης ἐκδοχῆς ἔγεννήθη κατὰ τοὺς χρόνους μας νέος τρόπος θεωρήσεως τῶν καλλιτεχνικῶν δημιουργημάτων καὶ τῶν τεχνοτροπιῶν. ‘Η θεώρησις αὕτη ἀποβλέπει

εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ, τοῦ μεταφυσικοῦ περιεχομένου τῶν ἔργων τῆς τέχνης. Ἐπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ ἀνάγνωσις τῶν μνημονεύθεντῶν ἥδη ἔργων τοῦ Nohl περὶ τεχνοτροπίας καὶ κοσμοθεωρίας, τοῦ Worringer περὶ μορφολογικῶν προβλημάτων τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ως καὶ τὸ ἔργον τοῦ Simmel περὶ τοῦ Goethe.

‘Αλλ’ ἡ τοιούτη ἐρμηνεία τῆς τέχνης προσεγγίζει αὐτὴν πρὸς τὴν ἐπιστήμην. Καὶ ἡ γνῶσις τῆς ἐπιστήμης ἐκπεγάζει κατὰ τοὺς φιλοσόφους τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν ἐνόρασιν καὶ τὴν μυστικὴν θέαν. ‘Αλλ’ οὕτω ἡ ἐπιστήμη, ίδιᾳ ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνεύματος, τίθεται εἰς τὸν μοῖραν πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν διαίσθησιν καὶ τὰς ἀποκαλύψεις τῆς τέχνης: “Ολα δέ σα ἀνακαλύπτομεν εἰς τὴν ιστορίαν διὰ τῆς ἐπιστήμης εἶναι πορίσματα αἰσθητικῆς συμπαθείας, προβολὴ τῆς ψυχῆς μας εἰς τὰ ιστορικὰ φαινόμενα καὶ τὰς προσωπικότητας τῆς ιστορίας.

«Τὰ χρόνια, φίλε μου, τὰ περασμένα
Γιὰ μᾶς βιβλίο μοῦ ἔφτὰ σφραγίδες εἶναι.
Αὐτό, ποὺ πνεῦμα τῶν καιρῶν ἔσεῖς τὸ λέτε,
Τὸ ίδιο σας τὸ πνεῦμα στὸ βάθος εἶναι,
Ποὺ μέσα καθρεφτίζονται οἱ καιροί».

Τὸ μόνον διὰ τοῦτο, διόπερ ὑπολείπεται εἰς ἡμᾶς, εἶναι ἡ μετάθεσίς μας εἰς τὸ ιστορικὸν ἀντικείμενον, τὴν ιστορικὴν ἐποχὴν ἥ τὴν ἐπιστήμην προσωπικότητα καὶ ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐρμηνεία τῶν ἐκ τῶν ἔνδον. Διότι μόνον οὕτω ἐπιθέτομεν εἰς αὐτὰ τὰ ίδια αὐτῶν μέτρα καὶ συλλαμβάνομεν τὸ ίδικόν των νόημα. Πρόκειται λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα περὶ ἐνοράσεως, ἡ ὅποια συνδέει τὴν ἐπιστήμην πρὸς τὴν τέχνην. Ἡ ἐπιστήμη, καὶ μάλιστα ἡ ιστορική, ἐργάζεται διὰ τῶν μέσων τῆς τέχνης, ὅπως ἐξ ἄλλοι τέχνη εἶναι καὶ ἡ φιλοσοφία κατὰ τὸν Keyserling. Διὰ τοιούτων μέσων ἐργάζεται ὁ φιλόσοφος οὗτος, ως καὶ ὁ Spengler, ὁ Gundolf κ.ἄ. Οὕτω λοιπὸν θεμελιώνει ἐπιστήμην ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς διὰ τῆς ἐνοράσεως, ἡ ὅποια ὀδηγεῖ εἰς ἀποκαλύψεις παρεμφερεῖς πρὸς τὰς τῆς θρησκείας. Τὴν τελευταίαν ταύτην θεωροῦν ως τὸ κορύφωμα καὶ τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ

πολιτισμοῦ. Ἐλλὰ δὲν ἀποβλέπουν εἰς Ἱστορικήν τινα μορφὴν τῆς θρησκείας μονομερῶς. Ἡ θρησκευτικότης των φέρει χαρακτῆρα ἀτομικὸν καὶ εἶναι συγχρόνως καθολική, ἐπεκτείνεται εἰς ὅλας καθόλου τὰς θρησκευτικὰς ἔκφράσεις, ὃσας ἐδημιούργησεν ἡ Ἱστορία. Τὸν τύπον τούτον ἐμφανίζει ἡδη ἡ θρησκευτικότης τοῦ Goethe καὶ τῶν ρωμαντικῶν.

* * *

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΓΑΜΕΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΧΑΙΡΗΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

Οἱ ἔκπροσωποι τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς ἐπιζητοῦν δι' αὐτῆς νέαν τινὰ ἡθικὴν διαμόρφωσιν τῆς ζωῆς, ἀκριβῶς ως ὁ J. Müller, ὁ ὅποῖος στρέφεται πρὸς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐνδομύχου, τοῦ προσωπικοῦ βίου, καὶ ὁ R. Steiner διὰ τῆς ἀνθρωποσοφίας του. ως μέλλομεν νὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἡ ἀντίθεσις τῶν φιλοσοφικῶν, ἡθικῶν καὶ κοινωνικῶν κατευθύνσεων, ἡ κατάρρευσις τῶν παλαιῶν μορφῶν καὶ ἡ ματαία προσπάθεια πρὸς δημιουργίαν νέων, ἡ διάσεισις τῶν θεμελίων τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ πολιτιστικοῦ καθόλου βίου, ἡ ἀμφιβολία περὶ τοῦ δυνατοῦ σταθερῶν ἀξιολογικῶν μέτρων καὶ κανόνων, ἡ ἀτελεσφόρητος προσπάθεια πρὸς προσανατολισμὸν ἐντὸς τοῦ χάους, τὸ ὅποῖον ἐδημιούργησεν ἡ σχετικοκρατία καὶ ὁ σκεπτικισμός, ὅλσ αὐτὰ ὀδήγησαν εἰς τὴν συναίσθησιν ὅτι εύρισκόμεθα εἰς τὸ χεῖλος μιᾶς ἀβύσσου, ὅτι ἐπίκειται κρήμνισμα ἀναπόφευκτον. Ἀπὸ τὸ κρήμνισμα τοῦτο θέλουν νὰ σώσουν τὸν πολιτισμὸν οἱ θιασῶται τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς, τὸ μὲν διὰ τῆς προσαρμογῆς εἰς τὰ ἡθικὰ αἰτήματα, τὰ ὅποῖα προβάλλει ἡ μετάπτωσις τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τεχνικόν, τὸ δὲ διὰ τῆς δημιουργίας γέου τινὸς διὰ συνθέσεως τῶν πολιτισμῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Τοῦ πρώτου ἐγχειρήματος ἐπιλαμβάνεται ὁ Spengler, ἡ πολιτιστικὴ φιλοσοφία τοῦ ὅποιου ἀνεφύη ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς σχετικοκρατίας καὶ τοῦ σκεπτικισμοῦ, ὁ ὅποῖος ἐνισχύθη διὰ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ διὰ τῆς συνεπείᾳ αὐτοῦ ἔξαρθρώσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἡ παγκόσμιος Ἱστορία παρέχει κατὰ τὸν Spengler τὴν εἰκόνα αἰωνίας δημιουργίας καὶ ἀναδημιουργίας, ἀδιαλείπτου γενέσεως

καὶ ἀφανισμοῦ ὄργανικῶν μορφῶν, συνεχοῦς ἐμφανίσεως καὶ θανάτου πολιτισμῶν. "Ἐκαστος αὐτῶν εἶναι ἔκφρασις ίδιας ψυχῆς, δὲ ἀρχαῖος τῆς ἀπολλωνείου, δὲ τῆς ἔγγυς Ἀνατολῆς τῆς μαγικῆς, δὲ νεώτερος τῆς φαυστείου. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐμφανίζει ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς, μεταβάλλεται βραδέως, ἀλλ᾽ ἀσφαλῶς εἰς τεχνικόν, ύλικόν, ἔξωτερικόν πολιτισμόν, ὡς συνέβη καὶ περὶ ἀλλούς ἐκλιπόντας πολιτισμόύς. Διὰ τοῦτο προφητεύει δὲ Spengler τὸν ἀφανισμὸν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ μορφὴ δμῶς, τὴν δποίαν τείνει νὰ προσλάβῃ, ἐπιβάλλει νέα καθήκοντα ἐναντὶ αὐτοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν νέαν ἡθικὴν διαμόρφωσιν τοῦ βίου. Αἱ νέαι γενεαί ὠφείλουν νὰ ἀποστρέψουν τὸ πρόσωπόν ἀπὸ τὴν τέχνην καὶ τὴν γνωστιολογίαν καὶ νὰ στραφθῶν πρὸς τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν πολιτικήν. "Αλλως δὲ Keyserling. Ξένος πρὸς τὴν ἀπαισιόδοξον ἐγκαρτέρησιν τοῦ Spengler ἀναζητεῖ μὲ πίστιν νέας ἀξίας καὶ ἐπιχειρεῖ πρὸς τοῦτο νὰ συγκροτήσῃ νέαν σύνθεσιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ φέρει χαρακτῆρα ἡθικόν, πρακτικόν. Ἐχθρὸς τῆς νοησιαρχίας κηρύττει τὴν ἀνάγκην ζωντανῆς καὶ πλαστικῆς σοφίας ξένης πρὸς τὴν ξηράν καὶ ἀψυχον γνῶσιν, τὴν δποίαν προσκτώμεθα διὰ τοῦ νοῦ. Τὴν σοφίαν ταύτην παρέχει ἡ μόρφωσις ἡμῶν εἰς προσωπικότητας, ἡ αὐτοτελείωσις. Οὕτω μόνον εἶναι δυνατή ἡ ἀνάκτησις τοῦ καθ' αὐτὸψυχικοῦ βίου, τὸν δποῖον ἡφάνισεν ἡ μονομερὴς θεραπεία τοῦ νοῦ, ὡς καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ὅλότητα καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ζωῆς, τῆς δποίας ἡ ἀρμονία διεταράχθη. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δέον νὰ ἐπανασυνδέσωμεν πνεῦμα καὶ ψυχὴν διὰ μιᾶς νέας συνθέσεως. Τοῦτο θεωρεῖ ἐφικτὸν διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος πρὸς τὴν σοφίαν τῆς Ἀσίας. Διότι Δύσις καὶ Ἀνατολὴ κέκτηνται κοινά τινα ἴδεωδη, τὰ δποῖα καθιστοῦν δυνατήν τὴν σύνθεσιν ἐκείνην.

Ο δέκατος ἐνατος αἰών παρουσιάζει ἀληθῶς διάσπασιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ πόλεμον τῶν στοιχείων αὐτοῦ ἐναντίον ἀλλήλων, ὑπερτροφίαν ὀρισμένων λειτουργιῶν του πρὸς βλάβην τῶν ὑπολοίπων. Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη, τέχνη καὶ ἡθικὴ ἐπαυσαν νὰ ἀποτελοῦν ἐνιαίαν ὄργανικὴν συνάρτησιν. Οὕτω δὲ πολιτισμὸς διέτρεξεν καὶ διατρέχει

άκριμη τὸν κίνδυνον νὰ χάσῃ τὴν ἐνότητά του, νὰ παύσῃ νὰ ἀποτελῇ ὄργανικὸν δλον. Εἰς ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς εἶναι, καθ' ἄ εἴδομεν, ἡ ἀποκατάστασις τῆς κινδυνευόσης ταύτης ἐνότητος, ἡ συνδιαλλαγή καὶ ἡ πρὸς ἄλληλα ἐναρμόνισις τῶν στοιχείων τοῦ πνευματικοῦ βίου. Τοῦτο ἐπιδιώκουν οἱ φιλόσοφοι τῆς ζωῆς διὰ τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας εἰς τὴν ἔνιασιν των πηγήν, τὴν μυστηριώδη καὶ εἰς διαρκῆ κυματισμὸν τελοῦσαν ζωήν. Χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀποστρέφονται καὶ τὴν μονομέρειαν τῆς εἰδικεύσεως, ὡς αὕτη διεμορφώθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος τῆς ληξάσης περιόδου, προβάλλοντες ὡς ἴδεωδες τὸν πλήρη καὶ ὀλοκληρωμένον ἄνθρωπον, τὴν ὑπὸ τὴν πλήρη σημασίαν τῆς λέξεως προσωπικότητα, ἡ ὁποία συνενώνει εἰς μίαν ἐνότητα τὸν σοφόν, τὸν καλλιτέχνην καὶ τὸν ἄγιον, τὸν θρησκευτικὸν ἄνθρωπον. Ὡς πρότυπον χρησιμεύει ὁ Goethe, ὁ ὁποῖος ἐπραγματοποίησεν εἰς τὸν ὄψιστον δυνατὸν βαθμὸν τὸ ἴδεωδες τῆς προσωπικότητος. Καὶ ὅπως ἔκεινος, Θεωροῦν καὶ οἱ σύγχρονοι ἐκπρόσωποι τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς πτωχὸν καὶ δυστυχισμένον τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὸν ὁποῖον «τὸ πᾶν εἶναι ἡ κεφαλή».

* * *

Σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς ἐμφανίζει ὁ ὑπαρξισμός, ἀν καὶ δὲν προῆλθεν ἐξ αὐτῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ Kierkegaard καὶ τῆς φαινομενολογίας. Ἀλλ' ὁ ὑπαρξισμὸς δὲν ἔκκινει ἀπὸ τὴν γενικὴν περὶ ζωῆς ἔννοιαν οὕτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς διηνεκοῦς μεταβολῆς, ἀλλ' ἀπὸ τὴν συγκεκριμένην καὶ ἐκ τῶν ἐκάστοτε ἰσχυουσῶν συνθηκῶν ἐξηρτημένην ἀτομικὴν ὑπαρξίαν. Ἀποφεύγει λοιπὸν τὸ ἄμορφον, τὸ ὁποῖον εἶναι σύνηθες γνώρισμα τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς. Κοινὰ δύμως πρὸς αὐτὴν ἔχει τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ ἀφηρημένον, τὸ ἀντινοησιαρχικὸν φρόνημα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν διαμόρφωσιν, τὴν ἀρτίωσιν τῆς προσωπικότητος διὰ τοῦ αὐτοκαθορισμοῦ τοῦ νοήματος τῆς ὑπάρξεως της, ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον συνηντήσαμεν εἰς τὸν Keyserling. Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ ὑπαρξισμὸς εἶναι ἀπόρ-

ροια τῆς κρίσεως, ἡ δόποια λυμαίνεται τοὺς νεωτέρους καθόλου χρόνους, κρίσεως τῆς ἐπιστήμης, τῆς λογικῆς νοήσεως, τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ θετικοῦ θρησκεύματος. Ἐξεπήγασεν ἀπὸ τὸν βαθὺν πόθον πρὸς ἐπανεύρεσιν τοῦ νοήματος τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸ μὴ δεκτικὸν λόγου, τῆς συντριβῆς τοῦ λόγου καὶ τῆς βιώσεως τῆς ἀπογνώσεως καὶ τοῦ μηδενός. Πρόδρομος αὐτῆς εἶναι ὁ Kierkegaard, ἀλλὰ καὶ ὁ Schelling, ὁ δόποιος κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς φιλοσοφίας του ἡκολούθησε δρόμους συγγενεῖς πρὸς τοὺς τοῦ ὑπαρξισμοῦ, ὅπως βραδύτερον καὶ ὁ Nietzsche ἀνεξαρτήτως τοῦ Δανοῦ θεολόγου καὶ τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου. Τὸν ὑπαρξισμὸν τῶν χρόνων μας παρεσκεύασεν ἐν μέρει καὶ ὁ ἀγγλοσαξωνικὸς πραγματισμός.

Αλλὰ τί εἶναι ὑπαρξισμός; ‘Ὑπαρξισμὸς εἶναι γενικῶτατα ἔκκλησις πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἔαυτόν του.’ Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: ‘Οποῖος τις εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ δόποιος δέον νὰ χρησιμεύῃ ως τύπος, ως ὑπόδειγμα;’ ‘Ο ὑπαρξισμὸς στρέφει τὴν προσοχὴν ὅχι εἰς τὴν οὐσίαν, τὸ εἶδος, ἀλλ’ εἰς τὴν ὕπαρξιν, καὶ δὴ τὴν ὕπαρξιν, ὅπως καθορίζεται αὕτη δι’ ἕκαστον ἐξ ἡμῶν ὑπὸ τῆς σχέσεως μας πρὸς τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἄλλους. Εἶναι λοιπὸν θεωρία, ἡ δόποια ἀναγνωρίζει τὸ πρωτεῖον, τὴν προτεραιότητα τῆς ὑπάρξεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κλασσικὴν φιλοσοφίαν, ἡ δόποια ἀπονέμει τὸ πρωτεῖον τοῦτο εἰς τὴν οὐσίαν, τὴν ἴδεαν, εἰς τὸ κοινόν, τὸ δόποιον συνδέει πρὸς ἄλληλους ὅλους τοὺς ὑπάρχοντας ἀνθρώπους καὶ διακρίνει τὸν ἄνθρωπαν ως τοιοῦτον ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν παντὸς ἄλλου ὅντος. ‘Ἡ οὐσία παραμένει ἀπλῇ δυνατότης, μετατιθεμένη εἰς ἐνεργείᾳ εἶναι μόνον διὰ τῆς ὑπάρξεως. Πρὸς τὴν ὕπαρξιν ταύτην στρέφεται ὁ ὑπαρξισμός, ἐπιστρέφει εἰς τὸ πραγματικῶς ὑπάρχον, εἰς τὸ ἀτομικὸν καὶ μοναδικόν, τὸ δόποιον μόνον κέκτηται ὕπαρξιν. ’Αλλ’ ὕπαρξις καὶ ὑπάρχον εἶναι πράγματα ἀρρήκτως συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα. ’Ομιλοῦμεν περὶ ὑπάρξεως μόνον προκειμένου περὶ ἀντικειμένων, τὰ δόποια τελοῦν εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν συνείδησιν. Τὰ ἀντικείμενα δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνον ἐν σχέσει πρὸς

ήμας, οὗτοι ήμῶν εἶναι ἀνύπαρκτα. Ὡς δημιουργοῦμεν κατά τινα τρόπον αὐτὰ καὶ διὰ τῆς δημιουργίας των δημιουργοῦμεν συγχρόνως ήμας τοὺς ίδιους. Διὰ τῆς ίδικῆς μας ὑπάρξεως πλάττομεν τὸν ίδιον τὸν ἑαυτόν μας καὶ τὸν κόσμον. Ἐπιχειροῦντες δημοσίως νὰ κατανοήσωμεν τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτόν μας προσκρούομεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς ἀπορίας καὶ αἰνίγματα, τὰ ὅποια παραμένουν ἄλυτα καὶ ἀκατανόητα. Τὸ φῶς τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀνεπαρκὲς καὶ ἔλλειπει ἡ γνῶσις ἐκείνη, ἡ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητος, διὰ τοῦτο προσανατολισθῶμεν ἐντὸς τῶν ἀντινομῶν καὶ τῶν ἀντιθέσεων τῆς ζωῆς. Ἐντεῦθεν τὸ συναίσθημα τῆς ἀγωνίας, ἡ ὅποια καθίσταται αὐτὸς τοῦτο τραγικὴ συνεπείᾳ τῆς ἔλλειψεως σταθερῶν κανόνων τῆς ηθικῆς συμπεριφορᾶς καὶ ἀδιαβλήτων κριτηρίων τῆς νοήσεως καὶ τῆς γνώσεως. Ὁ ἄνθρωπος ὁφείλει νὰ ἐκλέξῃ, νὰ δημιουργήσῃ τὴν ὑπαρξίν του, ἀλλὰ χωρὶς ἀρχὴν ρυθμίζουσαν τὴν ἐκλογήν. Καὶ δημοσίη μόνη ἀξία, τὴν ὅποιαν ἀναγνωρίζει ὁ ὑπαρξισμός, εἶναι ἡ προσωπικὴ ἐκλογή. Διότι διὸ αὐτῆς κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ίδιος καὶ δχὶ ἀπομίμησις ἄλλων ἢ προϊόν τοῦ περιβάλλοντος.

Ο ὑπαρξισμὸς δὲν παρέμεινεν ἐνιαῖος καὶ δμοειδῆς. Διακρίνεται εἰς χριστιανικὸν καὶ εἰς ἀθεϊστικόν, ὁ δὲ πρῶτος πάλιν εἰς διαμαρτυρόμενον καὶ εἰς καθολικόν. Πρόδρομος τοῦ καθόλου ὑπαρξισμοῦ εἶναι, ως ὑπεδηλώσαμεν ἡδη, ὁ Kierkegaard. Εἰς τὰς ίδεας του ἀφορμὴν κυρίως ἔδωσεν ἡ φιλοσοφία τοῦ ‘Ἐγέλου ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς αὐτήν. Ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος διδάσκει δτὶ τὸ ἀπόλυτον, τὸ πνεῦμα, εἶναι ἡ δημιουργιτὴ πνοή, ἡ ὅποια ζῇ καὶ δρᾷ ὅπισθεν τῆς φύσεως καὶ τῆς ἴστορίας ἀφ’ ἐνὸς καὶ ὅπισθεν τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου ἀφ’ ἑτέρου. Καὶ ἐκεῖνο καὶ ταῦτα ἀνελίσσονται κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς Διαλεκτικῆς, ως θέσις, ἀντίθεσις καὶ σύνθεσις, καὶ χωροῦν οὕτω εἰς ὄλονἐν ἀνωτέρας μορφάς. Διὰ τοῦτο ἡ ὑφὴ ήμῶν γνῶσις τοῦ κόσμου ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν μορφὴν τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἀπολύτου πνεύματος. Ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ δτὶ εἶναι ἐφικτὴ εἰς ήμας ἡ γνῶσις τοῦ τελευταίου τούτου. Ὁ Kierkegaard δημοσίης ἀρνεῖται κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ‘Ἐγελον τὸ δυνατὸν τῆς γνώσεως ταύτης.

Μεταξὺ τῆς σαθρᾶς ἀνθρωπίνης ύπάρχεισας, τῆς δποίας τὸ κεφάλαιον εἶναι ἡ ἄγωνία, ἡ ἀνάγκη, ἡ ἔνδεια καὶ ὁ θάνατος, καὶ τοῦ ἀπολύτου πνεύματος οὐδεμία ἄμεσος σχέσις εἶναι νοητή. Τὸ μόνον, τὸ δποῖον ύπολείπεται εἰς τὸν ἀνθρωπὸν, εἶναι νὰ λαμβάνῃ γνῶσιν τῆς θέσεώς του, τῆς ἄγωνίας καὶ τῆς ἀντιφάσεως τῆς ύπάρχεισας του, διὰ νὰ καταστῇ ἀξιος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἐπὶ τοῦ ύπαρχισμοῦ τούτου τοῦ Kierkegaard, δποῖος φέρει προτεσταντικὸν χαρακτῆρα, στηρίζεται δ σύγχρονος ύπαρχισμὸς τοῦ Heidegger καὶ τοῦ Jaspers, ως καὶ δ ὑπάρχισμὸς τῆς λεγομένης Διαλεκτικῆς θεολογίας τοῦ Barth καὶ τῆς σχολῆς του. Ὁ Heidegger χρησιμοποιεῖ τὴν μέθοδον τῆς φαινομενολογίας, ἀλλὰ πρὸς ὅλως διάφορον ἥ ἐκείνη σκοπόν. Δὲν ἔνδιαφέρεται δηλαδὴ διὰ τὴν θέαν τῆς ὄντολογικῆς ύφῆς, τῆς συνειδήσεως, τῆς οὐσίας τῶν βιωμάτων ως φαινομένων τῆς καθαρᾶς συνειδήσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ νοήματος τῆς συγκεκριμένης ἐκάστου ύπάρχεισας. Πρωτεύουσαν θέσιν κέκτηται δι' αὐτὸν ὅχι ἡ συνείδησις, ἀλλ' ἡ ύπαρξις. Ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι γνήσιος μαθητὴς τοῦ Kierkegaard. Ἀποκρούων τὸν ἔξοβελισμὸν τῆς ύπάρχεισας, τὸν δποῖον ἀσκεῖ ἡ φαινομενολογία, ἀξιοῖ τούναντίον ὅτι αὕτη ὀφείλει νὰ συγκεντρωθεῖ εἰς τὴν ύπαρξιν, καὶ δὴ τὴν ύπαρξιν τοῦ ἐν ὀρισμένῳ χώρῳ καὶ χρόνῳ ύπάρχοντος ἀνθρώπου, ἐπὶ τῆς ἀναλύσεως τοῦ δποίου πειράται νὰ ίδρυσῃ τὴν ὄντολογίαν του καὶ νὰ προσδιορίσῃ τὸ νόημα τῆς ύπάρχεισας. Διὰ τῆς συγκεντρώσεως ταύτης εὑρίσκει ὅτι τὸ θεμελιῶδες γνώρισμα τῆς ύπάρχεισας εἶναι ἡ ἐντὸς τοῦ κόσμου ἔνταξις, ἡ κατάστασις τῆς ύπὸ τοῦ κόσμου πλαισιώσεως καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ἔξαρτήσεως. Ἡ ύποστασιακὴ αὕτη κατάστασις ἐκδηλοῦται ως ἀνησυχία προκαλούμένη ύπὸ τῶν μικρῶν φροντίδων τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, ως μέριμνα καὶ ἀνησυχία διὰ τοὺς συνανθρώπους, ως ταραχὴ καὶ φροντὶς διὰ τὸ ἕδιον ἔγω. "Οπισθεν ὅλης ταύτης τῆς ταλαιπωρίας ύποκρύπτεται δ φόβος καὶ ἡ ἄγωνία ως βασικὸς τόνος τῆς ύπάρχεισας. Αὕτη ἀποσπᾷ τὸν ἀνθρωπὸν ἀπὸ τὴν ἀπρόσωπον ζωὴν τῆς καθημερινῆς συνηθείας καὶ διανοίγει τὸν δρόμον πρὸς τὸ βαθύτερον ἔγω, πρὸς τὰ βάθη τοῦ ἔαυτοῦ μας. Ἡ ἄγωνία

αὕτη εἶναι μεταφυσική, εἶναι ὁ φόβος πρὸ τοῦ μηδενός, ὁ ὅποῖος παρορμᾷ πρὸς δημιουργικὴν δρᾶσιν καὶ πρὸς ἡρωϊσμόν. Ἀκριβῶς διότι ἡ ἀγωνία αὐτῇ ἀποκαλύπτει ως κεντρικὴ ψυχικὴ διάθεσις εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ Μηδέν. Διὰ τοῦ μηδενός ὅμως λαμβάνομεν συνείδησιν τοῦ Εἶναι καθ' αὐτό, τῆς οὔσιας τῆς ὑπάρξεως, ἡ ὅποια σημαίνει αὐτὸ τοῦτο ἔνταξιν ἐντὸς τοῦ μηδενός. Ἡ ἀγωνία ἐκείνη δημιουργεῖ τὴν συναίσθησιν τῆς ξενότητος, τῆς ἀλλοτριότητος, τῆς ἔχθρότητος τοῦ σύμπαντος. Ἄλλ' ἡ συναίσθησις αὕτη διεγείρει τὰς ἐντὸς ἡμῶν καθευδούσας δυνατότητας. Εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ Θείου εἰς τὰ μύχια τῆς ψυχῆς, ἡ ὅποια διὰ τῆς ὑφῆς ἡμῶν βιώσεως τῆς ἐνοχῆς ἀνάγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἡ πτῆσις αὕτη πρὸς τὸ αἰώνιον ἀποκαλύπτει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ὑπάρξεως του. Κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἄξιον ἀπορίας δτὶ δ Heidegger χρησιμοποιεῖ τόσον συχνὰ θρησκευτικὰς καὶ πρὸ πάντων χριστιανικὰς κατηγορίας πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ὑπάρξεως, ἀν καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς φιλοσοφίας του εἶναι ἀθεϊστικός. Ἄλλ' ὁ ὑπαρξισμός του κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν εἶναι ἀπαισιόδοξος. Ὁ ἄνθρωπος κατέχεται ὑπὸ φόβου καὶ ἀγωνίας καὶ ἀπειλεῖται ὑπὸ τοῦ μηδενός. Ὁ βίος του προσλαμβάνει νόημα ἀπὸ τὸ μηδὲν τοῦτο, τὸ ὅποιον ἀντιμετωπίζει ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ παροδικοῦ καὶ τῆς παρακμῆς. Οὕτω ἡ φιλοσοφία του ἐμφανίζεται ως ἐκδήλωσις κρίσεως, ως ἔκφρασις ψυχικῶν καταστάσεων, εἰς τὰς ὅποιας ἀνταποκρίνεται ἡ κατάστασις τῶν χρόνων μας.

Διάφορον χαρακτῆρα φέρει ὁ ὑπαρξισμός τοῦ Jaspers δ ὅποῖος ἐμφανίζει στενωτέραν σχέσιν πρὸς τὰς ἰδέας τοῦ Kierkegaard. Καὶ αὐτὸς διαβλέπει τὸν κίνδυνον, δ ὅποῖος ἀπειλεῖ τὸν πρὸ τοῦ μηδενός ἰστάμενον ἄνθρωπον τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον Μηδὲν δὲν ἔννοεῖ τι τὸ μεταφυσικόν. Διὸ αὐτοῦ ὑποδηλοῦ τὸν κίνδυνον τοῦ μηδενισμοῦ, τῆς λογικοποιήσεως καὶ μηχανοποιήσεως, τοῦ κλονισμοῦ πάσης ἀξίας καὶ τῆς ἀπιστίας, τὰ ὅποια συνεπήγαγε μεθ' ἐαυτοῦ ὁ νεώτερος πολιτισμός. Τὴν σωτηρίαν προσδοκᾷ ἀπὸ τὸν φιλοσοφικὸν βίον, δ ὅποῖος ὁδηγεῖ εἰς τὴν διάσωσιν τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἄνθρωπου

διὰ τοῦ ἐνεργοῦ καὶ ἐλευθέρου αὐτοκαθορισμοῦ τῆς προσωπικότητος. 'Αλλ' οὔτε ἡ ύποκειμενική φύσις τοῦ ἐμπειρικοῦ ἔγώ οὔτε ἡ πραγματική μας ὑπαρξίας ἀποτελοῦν τὴν δλην πραγματικότητα. 'Η ἀτέλεια καὶ τὸ ἐφήμερον τῆς ύπαρξεως ταύτης ύπεμφαίνουν κάτι τὸ μεταφυσικόν, τὸ δποῖον ως τὸ καθ' αὐτὸν πραγματικὸν κεῖται πέρα τοῦ νοητοῦ. 'Αναφέρει λοιπὸν τὴν πεπερασμένην ὑπαρξιν εἰς τὴν ύπερβατικήν ἀρχὴν τοῦ Εἶναι, ἀκριβῶς ὅπως ὁ Kierkegaard καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Heidegger, ὁ δποῖος συσχετίζει, ως εἴδομεν, τὴν ὑπαρξιν πρὸς τὸ Μηδέν. Εἰς τὸ ύπερβατικόν τοῦτο ὀδηγεῖ ἡ φιλοσοφικὴ πίστις. 'Ο Jaspers ἐμβάλλει λοιπὸν εἰς τὸν ύπαρξισμὸν θετικὸν περιεχόμενον, διὸ καὶ ἡ φιλοσοφία του δὲν καταντᾷ εἰς τὴν ἀπόγνωσιν. 'Αναγνωρίζει μὲν δτι ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου συνισταται εἰς τὸ ναυάγιον τῆς προσπαθείας του πρὸς ἐπιτευξιν τοῦ ύψιστου ἀκριβῶς καὶ τοῦ ἀρίστου, ἀλλὰ τὸ ναυάγιον δὲν εἶναι τι ἀρνητικὸν μόνον. 'Αρκεῖ νὰ μένωμεν ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ καθήκοντα, τὰ δποῖα ἐπιβάλλει ὁ βίος καὶ νὰ ἐμμένωμεν εἰς τὴν προσπάθειαν παρὰ τὸν ἀπελπισμόν, τὸν δποῖον ἐνέχει ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τῆς ύπαρξεως. Σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας του εἶναι ἡ παροχὴ βοηθείας εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅπως εὕρῃ καὶ πραγματοποιήσῃ τὸ ἀληθινόν, τὸ γνήσιον νόημα τῆς ύπαρξεως του. Τὴν φιλοσοφίαν του χαρακτηρίζει κατὰ ταῦτα κάτι τὸ ἡρωϊκόν, εἶναι ἡρωϊκὴ κοσμοθεωρία ὅπως ἡ τοῦ Schiller.

'Ο ύπαρξισμὸς τοῦ Kierkegaard εἶναι, ως εἴδομεν, χριστιανικός. Χριστιανικαὶ κατηγορίαι διαπνέουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καὶ τὸν ύπαρξισμὸν τοῦ Heidegger καὶ τοῦ Jaspers. Τοῦτο εἶναι φυσικόν, διότι ὁ χριστιανισμὸς γεννᾷ εἰς τοὺς ἀληθεῖς δπαδούς του, εἰς ἐκείνους, οἱ δποῖοι δὲν τὸν πρεσβεύουν ἀπλῶς, ἀλλὰ οἱ δποῖοι τὸν ζοθν, ψυχικὰς καταστάσεις ἀναλόγους πρὸς ἐκείνας, περὶ τῶν δποίων δμιλεῖ ὁ ύπαρξισμός, αἰσθησιν τῆς ύπαρξεως καὶ τοῦ νοήματός της, συναίσθημα εύθύνης, ἀγωνίας καὶ φόβου, ἀπορίαν καὶ ἔκπληξιν πρὸ τοῦ μαστηριώδους, τοῦ μὴ δεκτικοῦ λόγου, τοῦ ἀνεξερευνήτου καὶ ἀνερμηνεύτου. 'Ο ἀνθρώπος καταλαμβάνεται ύπὸ ἀγωνίας ὅταν λαμβάνῃ συνείδησιν τῆς θέσεώς του ως ἀμαρτωλοῦ καὶ κατέχεται ύπὸ τῆς

συναισθήσεως τοῦ μὴ δεκτικοῦ λόγου ἐν τῇ σχέσει του πρὸς τὸν Θεόν ἢ τὸν Χριστόν. Ἐπὶ τοιούτων χριστιανικῶν προύποθέσεων στηρίζεται ὁ ὑπαρξισμὸς τοῦ Gabriel Marcel, μόνον ὅτι καθορίζεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ καθολικισμοῦ. Ἀναγνωρίζει τὸ παράλογον τοῦ κόσμου, τὴν ἀγωνίαν, τὸν ἀπελπισμόν. Ἀλλ' εἰς αὐτὰ ἀντιτάσσει τὴν αἰσιόδοξίαν, τὴν πίστιν καὶ τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν χαρέζει εἰς τὴν ψυχὴν ὁ χριστιανισμός.

Καὶ ὁ ὑπαρξισμὸς τοῦ Lavelle ἀποπνέει ἐπίσης τὸ πνεῦμα τῆς εἰρήνης, φωτιζόμενος ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῶν πλατωνικῶν ἔνοράσεων καὶ στηριζόμενος ἐπὶ βαθείας ψυχολογικῆς γνώσεως. Προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ διασκέλισις τῶν φραγμῶν τῆς ὕλης καὶ ἡ ἔξαρσις μέχρι τῶν καθαρῶν κορυφῶν τοῦ πνεύματος. Οὕτω ἡ φιλοσοφία τοῦ Γάλλου ὑπαρξιστοῦ ἐμφανίζεται ως σύνθεσις πλατωνικῶν ἴδεῶν καὶ θεμελιωδῶν ἐπόψεων τοῦ νεωτέρου ὑπαρξισμοῦ.

Ἐνῷοι ὅτι ἀνωτέρω μνημονευθέντες Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι εἶναι ὅλοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κληρονόμοι τοῦ πνεύματος τοῦ Kierkegaard, ἀπομακρύνεται παντελῶς αὐτοῦ ὁ ὑπαρξισμὸς τοῦ Sartre. Ὁ ὑπαρξισμὸς ἔκείνων εἶναι ἐν γένει δυναμικὸς καὶ αἰσιόδοξος. "Υπαρξίς δι'" αὐτοὺς σημαίνει αὔξησιν, ἀποτέλεσιν προσωπικότητος, δημιουργίαν τοῦ ἀληθοῦ τῶν ἐγώ καὶ ἔξαρσιν εἰς τὰ ὕψη τοῦ πνεύματος, εἰς ἐλευθερίαν, ἐκδέχονται λοιπὸν τὴν ὑπαρξίν ως «θύραν πρὸς τὸ σύμπαν», πρὸς τὸ ἄπειρον. Τούναντίον ὁ Sartre «κρατεῖ καὶ αὐτὸς τὴν θύραν ταύτην ἀνοικτήν, ἀλλ' αὕτη πρὸς οὐδὲν ὁδηγεῖ». "Ἡ μᾶλλον ἄγει εἰς τὸ Μηδέν. Ὡς πρὸς τοῦτο ὑπενθυμίζει τὴν ἀπαίσιόδοξον καὶ μηδενιστικὴν πλευρὰν τῆς ὑπαρκτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Heidegger.

Ἡ ἀκμὴ τοῦ ὑπαρξισμοῦ ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ σημεῖον τῆς τροπῆς πρὸς τὰ ἔσω, πρὸς τὸν ἀνθρώπον, πρὸς τὸ νόημα τῆς ζωῆς του καὶ τὸν προορισμόν του. Ἀπὸ γνωσιολογικῆς ἐπόψεως δέχεται ὅτι ὁ κόσμος καθ' αὐτὸν διαφεύγει τῆς γνώσεώς μας. "Ο, τι δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν εἶναι ὁ ἴδιος μας κόσμος, ὁ κόσμος ἐν σχέσει πρὸς ἡμᾶς, πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν. Καθολικὸν κῦρος καὶ

άντικειμενικήν ίσχύν κέκτηται μόνον ἡ μαθηματική γνῶσις. Αὕτη ἀποτελεῖ τὸ ίδεωδες, πρὸς τὸ δποῖον τείνει καὶ ἡ φυσική, χωρὶς νὰ ἐπιτυγχάνῃ αὐτὸ εἰμὴ κατὰ προσέγγισιν μόνον. Εἰς τὴν περιοχὴν ὅμως τῆς ἡθικῆς, εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἀξιῶν, αἱ δποῖαι καθορίζουν τὸν ἡθικὸν βίον, τὴν θέσιν ἔναντι τῆς ζωῆς καὶ τὴν συμπεριφοράν, εἶναι δλως διόλου ματαία ἡ ζήτησις ἀληθείας ίσχυσύσης αὐστηρῶς δι' ὅλους ἐν γένει τοὺς ἀνθρώπους, πολὺ δὲ μᾶλλον ἡ πίστις ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ παραλάβωμεν τοιαύτην ἀλήθειαν παρ' ἄλλων. Οὔτε κἄν τὸ ίδεωδες τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς τὸ δποῖον ὁφείλομεν νὰ ἀποβλέπωμεν, τὸ ὑπόδειγμα ἡ δ τύπος, δ δποῖος δέον νὰ ίσχυῃ γενικῶς, εἶναι προστὸν εἰς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο δὲν ὑπολείπεται εἰς ἡμᾶς ἄλλο τι πλὴν τῆς προσωπικῆς καὶ ὑπὸ τὴν ίδιαν εύθύνην ἐκάστου ἔκλογης. «Ἐκαστος ὁφείλει νὰ δημιουργήσῃ τὸ ίδεωδες τοῦ βίου του συμφώνως πρὸς τὰς ἀτομικὰς του προδιαθέσεις. Τὸ ίδεωδες ὅμως τοῦτο ἡ μᾶλλον ἡ ἔκλογη τοῦ ίδεωδους τούτου δὲν εἶναι αὐθαίρετος. Διότι ὑπάρχουν ἡθικαὶ ἀξίαι, αἱ δποῖαι ἐπιβάλλονται εἰς τὸ πνεῦμα, ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑψωθῇ δ ἄνθρωπος ὑπεράνω τῶν ἀπαιτήσεων τῆς σαρκὸς καὶ τῶν ψυχικῶν συμφερόντων καὶ φροντίδων τῆς καθημερινῆς ζωῆς. «Ἡ ὑψωσις αὕτη εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦτο ἀπαιτεῖ ὅμως προσωπικὴν προσπάθειαν καὶ προσωπικὸν στοχασμόν. Μὲ τὴν βοήθειάν του ἀποβαίνομεν ίκανοὶ ὅπως ἀνακαλύψωμεν ἐντὸς τοῦ πλουσίου κόσμου τῶν ἀνθρωπίνων ίδεωδῶν τὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα, τὰ δποῖα δύνανται καὶ ὁφείλουν νὰ ἀποτελέσουν τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς ἡθικῆς μας προσωπικότητος». «Οπισθεν τῶν ίδεῶν καὶ τῶν αἰτημάτων τοῦ ὑπαρξισμοῦ, τὰ δποῖα εἶναι αἰώνια αἰτήματα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὑποκρύπτεται ἡ πίστις, πίστις μεταφυσικὴ ἡ θρησκευτική. Διὰ τοῦτο χαρακτηρίζει δ Parodi τὴν ὁμάδα τῶν ὑπαρξιστῶν, δποῖοι δ Heidegger, δ Jaspers, δ Le Senne, δ Marcel, δ Lavelle, ως νέαν γενεάν, ἡ δποῖα ἐνανέρχεται μετὰ μεγαλυτέρας ἢ ἡ προηγθεῖσα αὐτῆς τόλμης εἰς τὴν μεταφυσικήν. Ἡ ἔφεσις ὅπως προχωρήσουν πέρα τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητος εἶναι προφανής. Οὕτω λοιπὸν ἀνήκει καὶ δ ὑπαρξισμὸς ως μία μουσικὴ φράσις εἰς τὴν μεγάλην συμφωνίαν, τὴν δποίαν

συνθέτει κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα ἡ μεταφυσικὴ νοσταλ-
γία τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Καὶ ἔτιν καὶ ἡ ἀναβίωσις τῆς
μεταφυσικῆς σημαίνῃ ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς
ἀποκτηνώσεως τοῦ ἀνθρώπου, δὲ ὑπάρξισμός ὃς μαρτύριον
καὶ αὐτὸς τῆς τροπῆς εἰναι γενικῶς εἴπειν ἄγω-
νιώδης διαμαρτυρία ἐναντίον τῆς ἀπειλῆς τοῦ μηδενισμοῦ,
δὲ διποίος προσπαθεῖ νὰ ἴστοπεδώσῃ πάσας τὰς ἀξίας τοῦ
ἀνθρωπίνου βίου, νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως
καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν προσωπικότητα, τὸν αὐτόνομον
καὶ κατ' ἔλευθέραν ἐκλογὴν βιοῦντα καὶ δρῶντα πνευμα-
τικὸν ἀνθρωπὸν. Διὰ τοῦτο ἔνέχει κάτι τὸ προφητικόν,
τὸ ἀποκαλυπτικόν, διποὺς ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς καὶ ἡ
ἐνθουσιαστικὴ κίνησις, εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς διποίας
μεταβαίνομεν.

4. «ΑΝΗΣΥΧΟΣ ΕΙΝΑΙ Η ΚΑΡΔΙΑ ΜΑΣ»

‘Υπολείπεται τώρα νὰ ρίψωμεν ταχύ βλέμμα καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ἔκεινων κινήσεων, αἱ ὅποιαι ἀναβλύζουν ἀπ’ εὔθειας ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὴν νομοτέλειάν της καὶ ἡ σημαίνουν σοβαράν τινα προσπάθειαν πρὸς νέας θρησκευτικὰς μορφὰς ἢ εἶναι ἔκφρασις τοῦ ἐκ τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ κορεσμοῦ, ὁ ὅποῖος ὁδηγεῖ εἰς παραδοξομόρφους ίκανοποιήσεις ἀπωθημένων συναισθημάτων. Καὶ αὐταὶ εἶναι ἀπόπειραι πρὸς καταστρατείαν τῶν ψυχικῶν ἀναγκῶν, αἱ ὅποιαι ἀνήκουν καὶ αὐταὶ εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ὅποιας κατεπίεσεν ἐπὶ μακρὸν καὶ συνέθλιψεν δὲ ὑλισμὸς καὶ ὁ θετικισμὸς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Καὶ αἱ κινήσεις αὐταὶ ἀναβλύζουν ἀπὸ μυστικιστικὰ βάθη τῆς ψυχῆς. ‘Αλλ’ ὁ μυστικισμὸς ἐμφανίζει ποικίλας μορφὰς. Εἶναι ὑπερβατικὸς ἢ ἐνδοκοσμικός, ἐνεργὸς καὶ πρὸς δρᾶσιν ὑποκινῶν ἢ ἀπλῶς θεωρητικός, ἀρεσκόμενος εἰς τὴν μυστικὴν θέαν, ἡσυχαστικός. Μυστικισμὸς ἀρκούμενος εἰς τὴν συγχώνευσιν τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὴν ἀπέραντον, πλήρη θαυμασίων φύσιν, μυστικισμὸς ἐπιζητῶν τὸν βυθισμὸν εἰς τὸν κόσμον τῆς ψυχῆς καὶ μυστικισμός, ὁ ὅποῖος ἐπιζητεῖ τὴν ἔνωσιν πρὸς τὸν Θεόν. ‘Εντεῦθεν καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἀποχρώσεων, τὰς ὅποιας ἐμφανίζουν αἱ κινήσεις αὗται, περὶ τῶν ὅποιων